

Cercetarea romaneasca, o problema sociala neasumata inca!

-I-

Pentru a putea analiza stituatia in care se gaseste acum, cercetarea romaneasca, trebuie pornit de la ceea ce era aceasta inainte de 1989 si cum a fost ea structurata.

Decizia politica din perioada 1970-1989

Ideea obsedanta a lui Ceausescu ca Romania este capabila sa-si dezvolte singura resursele de inovare/cercetare/proiectare care sa serveasca dezvoltarii industriale a Romaniei a generat o structura organizatorica orizontala: marile complexe industriale, avand in jurul lor un numar apreciabil de centre de cercetare sectoriala care trebuiau sa ofere solutii de cercetare-dezvoltare industriei adusa in Romania pe baza unor licente occidentale la inceputul anilor 1970. Ca orice sistem la cheie, achizitionat din vest, fiecare capacitate industriala a functionat in parametrii de piata 4-5 ani de la punerea sa in functiune. Asa a inceput Romania sa produca tesaturi din fibra de sticla dupa o tehnologie englezeasca, piele sintetica, contactoare, locomotive electrice, televizoare, tuburi cinescopice, pana si calculatoare.

Numai ca aceasta imensa diversitate industriala ar fi avut nevoie pentru a ramane in piata si de importul de know-how adica a centrelor de cercetare occidentale care au generat si perfectionat aceea tehnologie. S-a considerat probabil ca ar fi fost bani aruncati pe fereastra, o investie prea scumpa pentru Romania, preocupata mai degraba sa se laude ca face totul decat ca face ceva bine!. In plus Ceusescu se baza pe faptul ca avea alaturi o sotie, inginer si om de stiinta capabila sa poata organiza un sistem national de cercetare sectoriala astfel incat ceea ce am cumparat ca tehnologie sa le putem mentine in piata alaturi de cei de la care le-am cumparat si a caror licente le-am incalcat cu buna stiinta. Ne-am angajat astfel intr-o batalie foarte riscanta, de a deveni concurentii in piata, tocmai ai acelora de la care cumparasem acele tehnologii incalcan adesea un drept de proprietate intelectuala unanim acceptat in lumea democratica. Poate cel mai celebru exemplu este Dacia, licenta Renault rebotezata Dacia, care devenise masina fara alternative pentru romani. Numai pentru acest reper national, in Romania s-au infiintat cateva institute de cercetari (Institutul National de Motoare Termice, institutul de cercetari auto de la Colibasi, etc). Rezultatul pe termen lung nu putea fi decat previzibil: Romania ar fi produs probail inca 100 de ani o masina care tehnologic ar fi ramas in urma exponential in raport cu

firma mama Renault. Practicand un sistem "inchis de cercetare", sperata de fuga cercetatorilor in Vest, Romania nu avea cum sa genereze valoare adaugata mai mult decat ii oferea accesul limitat la reviste si documentatii externe si mai ales dezvoltarea orizontala a industriei de materiale si subansamble.

Decizia politica din perioada 1990-2004

Dupa 1989, primul guvern "revolutionar" al lui Petre Roman a declarat explicit falimentul industriei grele si apoi a intregii industrii nationale lansand celebra de acum idee - privatizarea pe 1 dolar. Era clar ca se daduse semnalul politic al unui parastas in care coliva a fost inlocuita cu un morman de fiare vechi. Dezbaterile politice s-au axat din pacate asupra DA sau NU, in ceea ce priveste viitorul industriei romanesti. Si pentru ca aveam practic un partid unic, FSN-ul au inceput sa apara curentele politice in interiorul FSN-ului - unii pentru valoarea industriei romanesti, altii pentru privatizarea ei cat mai rapida. "Ciocnirea" aceasta politica este imputabila la doua grupuri: grupul lui P. Roman, pe de o parte si grupul lui Ion Iliescu. A fost din pacate o lupta intre doi centrii de putere si nu o abordare strategica a restructurarii. Intr-o prima faza a invins gruparea Iliescu care prin FPS-uri a tot sustinut cu fonduri structurale interne industria, fara sa-si puna mai intai problema refacerii managementului. Rezultatul, niste consilii de administratie de tip Marea Adunare Nationala, formate din profesori universitari, cercetatori, economisti, politicieni care in afara unei "rente financiare" pentru participarea la sedinte nu a produs nimic. Evident ca Iliescu a incercat sa refaca drumul lui Ceausescu, acela de a incepe retehnologizarea masiva a industriei romanesti, neluand in calcul ca intrasem intr-o economie descentralizata, deci imposibil de condus politic. In final acumularile imense de datorii la bancile de stat, facute de clientela politica precum si subminarea interesului public prin infiintarea firmelor "capusa" ale directorimii pusa tocmai sa salveze acele intreprinderi, i-au pecetluit destinul si au condus inevitabil la falimentul brutal al multor sectoare economice.

Privatizarea care a urmat, a fost facuta si ea tot la "disperare" sub presiunea organismelor financiare internationale. Aici din pacate, in locul unui intreg sistem conceput de Ceausescu dupa un model si o strategie (proasta sau discutabila), dar in mod cert o strategie, nu s-a mai pus nimic in loc. Falimentul industriei romanesti trebuia sa fie rapid iar privatizarea a fost inlocuita adesea cu vanzarea fara obligatia de a mentine profilul de activitate. In acest proces din nefericire nici unul dintre Prim-ministri care au urmat dupa 1989 nu a gandit o strategie. Excesul de "specialisti" in finante din tot spectrul politic

(Ciumara, Stolojan, Vacaroiu la care ulterior s-au adaugat si sindicalisti de tip Ciorbea sau juristi ca Nastase) a marcat definitiv intrarea in colaps a intregii cercetari romanesti, colaps care continua si in prezent.

Asadar, toate guvernele Romaniei si-au facut un obiectiv prioritar din vinderea de active sau combinate intregi lasand la o parte din sistemul orizontal - cercetarea - complet in sarcina asistentei sociale. Am devenit astfel tara in care aveam circa un milion de oameni, cu o pregatire specifica de cercetare pensionati dintr-o "omisiune strategica". Caci vrem nu vrem sa recunostem, in acest moment cercetarea romaneasca reprezinta o masa inca "vie" activa de someri cu un loc de munca! Nimeni a luat in calcul varianta "pachetului de privatizare". Adica, da domnilor de la Lafarge, privatizam industria cimentului dar luati la pachet si centrele de cercetare aferente si nu lasati bugetului Romaniei sarcina lor. Si fenomenul s-a repetat identic sector de sector. Daca pana in 1989, d-ul director Stroe de la IA Pitesti aducea omagii cercetarii romanesti care mai schimba la 2 ani cate o balama la usa Daciei sau mai facea cate un volan nou, la privatizare "a uitat" de zecile de mii de oameni din cercetarea stiintifica aferenta si i-a lasat Ministerului Educatiei si Cercetarii in grije. Faptul ca acelasi domn Stroe este acum si directorul noii fabrici Renault nu pare sa-i produca insomnii despre soarta cercetatorilor sai pe care acum cativa ani ii venera.

Romania a primit de fapt a doua mare lovitura a politicului, care la noi si-a facut un obicei de a o lua "alaturi cu drumul", netinand seama de parerea specialistilor si a oamenilor de stiinta din care teoretic se revendica. Dupa ce Ceusescu a crezut ca va construi un sistem national de cercetare capabil sa sustina licentele furante din tehnologiile industriale - cei care au urmat dupa 1989 au arucat la cos un intreg sistem social (a carui valoare orice s-ar zice nu era nicidecum zero) vanzand fabricile fara institutele lor de cercetari. Cea de-a doua lovitura, dupa 1989 va avea insa spre deosebire de prima, urmari pe termen lung, deoarece desfiinteaza de fapt un intreg sistem de cercetare lasand, cercetarea cu mana intiinsa la bugetul public. De ce fac precizarea ca aceasta lovitura este aproape mortala in raport cu cea data de Ceusescu? Pentru ca in timp ce prima a fost absurda, vanitoasa dar a construit - cea de-a doua elimina un sector social, singurul alaturi de sport, cu care Romania putea genera valoare adaugata internationala - cercetarea. Evident ca fata de interesul zonal a lui Lafarge, fata de intreaga industrie europeana a cimentului - conditia ca sa preia si segmentul de cercetare aferent ar fi fost acceptata. Ba mai mult, Lafarge ar fi delocalizat in Romania unul dintre sectoarele de cercetare si ar fi usurat bugetul de fondurile de

asistenta. In plus Romania, la dimensiunea industrială pe care o detinea la nivelul anului 1989 ar fi avut șansa (sau pericolul) să devină una dintre cele mai de temut forte europene în materie de cercetare. Imaginați-vă centrele marilor concerne europene având un pilor în România, aducând cu ele managementul, piața mondială a cercetării și șansa pe care ar fi oferit-o absolvenților universităților de profil? Ei ar fi putut face cu criteriile valorice din vest și reformarea sectorului de cercetare după aceleași criterii cu care au rentabilizat și producția. Ei ar fi reușit acolo unde statul a eșuat lamentabil. Erai bun, ramaneai! Nu, ai fi primit ajutorul de reconversie profesională și îți cauai alt loc de muncă. Am mai fi avut astăzi această problemă socială a cercetării? Evident că doar parțial și poate că acel 1% din bugetul alocat cercetării chiar ar fi produs niste rezultate practice în locul hartiilor scrise al căror scop unic pare a fi doar demonstrarea unui ciclu natural al hârtiei în natură (noi scriem, voi le aruncați, iar noi prelucram deșeurile).

Avem deci o problemă socială clară – cercetarea românească, rămasă fără obiectul muncii.

Cine îi mai da de fapt comanda socială și economică cercetării românești?

Un fapt evident de la care trebuie plecat este că cercetării românești nu-i mai solicită nici un sector economic o comandă științifică. Tot ce este cercetare în domeniul cimentului, Lafarge aduce din Franța, Grecia sau Spania țări care s-au zbatut să aibă locații de cercetare. Renault este evident în afara interesului pentru cercetarea românească, s.a.m.d. Până nici măcar Rompetrolul nu este interesat de ceea ce produce cercetarea românească, preferând plata impozitelor și atât!

Tanara industrie privată românească – aceea a IMM-urilor – pornită din stransul curelii și nu din falimentarea bancilor – zăbăste enigmatic în colțul gurii – “care cercetare românească?”. Întreaga industrie românească de IT, în mod special firmele de software, nu reușesc să “absoarbă” nimic din cercetarea de IT finanțată public și nu pentru că ar dori sabotarea ei ci din contra, pentru că efectiv nu au nimic de preluat. ICI și alte institute similare, declarate institute naționale au fost gândite pentru un alt sistem economic. Ele continuă cu incapacitate să existe în noul sistem, de multe ori cu aceiași directori, sau cu alții care visau cândva să ajungă directori. În afara unei competiții de accesare în poziția de director – institutele de IT românești nu produc decât “vanare de vânt”. Fiind plasate la rangul de

institute nationale (adica pe acelasi palier strategic ca SRI si SIE) nici un privat nu are dreptul sa comande o cercetare care ar si folosi la ceva.

Situatia de izbeliste in care a fost lasata cercetarea de "expertii politici" ar trebui asumata ca atare de fortele politice care au condus Romania ultimilor 16 ani si propusa o rezolvare. Guvernul Tariceanu a adus pentru prima data finantarea cercetarii la un nivel acceptabil. Banii injectati in sistem nu vor produce nici o valoare din pacate, pentru simplul fapt ca nu vor face decat sa creasca alocatia de somaj a cercetatorului activ. Este abearant pentru sindicate sa solicite cresterea fondurilor fara sa aduca in discutie si subiectul major – pentru cine de fapt cercetam? Aceasta lunga sesiune de "antrenamente" a cercetarii romanesti care dureaza de 16 ani va trebui cumva incheiata. Tinem in cantonament de 16 ani, circa 600.000 de cercetatori intr-un campionat intern care a disparut demult, pentru ca am uitat sa-i "videm" altor cluburi la momentul potrivit!

Preconizata solutie politica actuala, 2005-2008

La nivel european, asistam la redesenarea strategiilor de cercetare cauzate de efectul globalizarii. Cercetarea inovativa, de creatie trece dupa modelul anglo-saxon in sarcina universitatilor iar cercetarea aplicativa a solutiilor cu impact asupra business-ului in sectorul privat. Chiar cercetarea asa zis publica are subiectele de cercetare furnizate de interesul privat national. In recenta incercare a concernului indo-britanic MITAL, de achizitionare a grupului siderurgic european ANCOR, unul dintre pilonii strategici ai UE, creat de Uniune dupa cel de-al doilea razboi mondial, primul ministru al Belgiei, **Guy Verhofstadt**, punea ca principala conditie concernului MITAL, preluarea de catre acesta si a segmentului de cercetare existent in Belgia care insumeaza cateva sute de cercetatori.

Cu cercetarea romaneasca s-au incercat toate experimentele care au stat la indemana politicului obisnuit cu schimbarile de nume dar nu de fond. Aveam asadar o cercetare tehnologica dar caruia i-au disparut firmele de stat, care este gestionata prin planul national, de catre institute devenite intre timp societati comerciale finantate de stat. Mai avem cercetarea strategica – regasita in asa numitele institute nationale – care este finantata tot public. Este de fapt cercetarea care a avut acei directori influenti sa fie declarata de interes national. Si aceasta este finantata fara un scop definit. Nici macar guvernul care o

sustine financiar nu foloseste rezultatele cercetarii in strategia de reforma si investitii. Mai avem si cercetarea universitara – adica cercetarea asa zis fundamentala de produs articole stiintifice si monografii. In afara de faptul ca raporteaza o “productie stiintifica cantitativa” necesara in vederea promovarii in grad didactic, nu produce mai nimic ca sistem. Produce satisfactie profesionala la nivel de individ, care risca in raport cu sistemul sa fie rejectat – pentru ca nu-i asa - daca esti mai bun decat noi devi periculos! Statutul ei este la fel de vag ca si cercetarea aflata in subordinea Academiei Romane – cotata si ea la nivel de “excelenta” nationala doar pentru produs articole stiintifice. Cand vine in sa vorba despre calitatea cercetarii exprimata prin tot procesul international de calitate: ISI, factor de impact si indexul citarilor inverse – criteriile dispar fiind inlocuite de reviste obscure romanesti carora statul le plateste prezenta in ISI, adica taxa de membru, in fond o risipa de bani publici. Nici unul din cele 4 mari sectoare finantate public nu au reusit sa inchege strategii coerente de actiune in spatiul european.

Romania pare a avea la nivel european o strategie complet gresita – aceea de a transfera povara sociala a cercetarii romanesti spre UE in speranta ca fondurile structurale vor mai permite pentru cativa ani buni ca cercetarea romaneasca sa-si continue existanta fara obiectul muncii, fara strategie si fara o politica comuna europeana. Ne indreptam asadar spre o a treia mare decizie politica gresita in ceea ce priveste cercetarea romaneasca – “aruncarea” ei in cosul comun european de subventii. Mai mult ca sigur ca aceasta “strategie” va fi rapid deconspirata si invalidata de Comisia Europeana.

Invatamantul superior tehnic din Romania, candva cotat foarte bine la nivel international a ramas si el in afara obiectului de activitate – adica industria romaneasca de profil. El continua sa functioneze inertial, consumand resurse financiare importante si producand absolventi fara nici un fel de corelare cu piata muncii din Romania.

Romania ramane in asteptarea primirii in Uniunea Europeana cu doua segmente importante nereformate structural, educatia si cercetarea mizand exclusiv pe fondurile europene structurale. Ramane de vazut in ce masura UE va prelua sarcina ingrata a reformei sistemului de invatamant si cercetare in lipsa unor reforme structurale care ar fi trebuit deja sa-si produca efectele din fondurile de preaderare!

Indicatorii UE vorbesc de la sine despre managementul cercetarii romanesti

Fostul ministrul Miclea a avut curajul sa exprime public un indicator: Romania absoarbe in acest moment sub 18% din contributia pe care Romania o face la fondul comunitar de cercetare. Cu alte cuvinte Romania finanteaza cercetarea altor tari. Dintr-un exces de zel, cineva din conducerea cercetarii romanesti a luat in anul 2002 decizia de a include datele primare ale cercetarii romanesti la Eurostat (institutul european de statistica). Prelucrarea datelor cu algoritmi "necunoscuti" de Institutul National de Statistica al Romaniei, a dus obtinerea unor indicatori care sfideaza legile aritmeticii elementare: indicatori procentuali negativi! Eram asadar singura tara dintre cele monitorizate de UE cu indicatori procentuali negativi. Explicatia "ilogicii" este data evident de modul in care sunt "fabricate" inca in Romania datele statistice sa "dea bine". In urmatoarele editii ale lucrarii KEY FIGURES, editata de Directoratul General de Cercetare, Romania evident ca nu si-a mai dat acordul pentru a-i fi prelucrate datele (vezi Key Figures in anii 2003-2005). In acest moment guvernul Tariceanu a alocat fonduri suplimentare cercetarii ceea ce doar pentru unul din indicatori, Romania poate parea o tara mai europeana. Ramasa insa nestructurata cercetarea romaneasca nu va fi vizibila insa la alti indicatori care privesc eficienta cercetarii: publicatiile cu impact stiintific (asa numita cota ISI), gradul de transfer tehnologic catre industrie, tematica doctoratelor, resursele umane reprezentate de cercetatori cu studii doctorale si post-doctorale la nivel european. Faptul ca in acest moment in majoritatea institutelor romanesti de cercetare activeaza personal dintre care sub 10% au studii doctorale si post-doctorale este un fapt care pune sub semnul de intrebare calitatea cercetarii. Nu infrastructura de cercetare pare a fi principalul handicap al cercetarii romanesti, ci insasi lipsa resursele umane capabile sa faca cercetare. Cativa indicatori care vor fi publicati in curand de Comisia Europeana arata starea de fapt a resurselor umane din cercetarea romaneasca. In programul Marie Curie de formare resurse umane (studii doctorale si post-doctorale), Romania are o rata de succes sub 10%. Dar mai grav este faptul ca proiectele promovate de institutii din Romania se afla sub cota de 3% din totalul proiectelor Marie Curie depuse, in timp ce Polonia de ex. are o rata de succes de c.c.a. 60-65% pentru proiectele depuse. Asadar, Romania promoveaza foarte putine proiecte europene de studii doctorale si post-doctorale iar pentru cele promovate rata de succes este cea mai mica din Europa.

Dar despre performanta si politica de cercetare promovata de managerii cercetarii romanesti intr-o pozitie viitoare.

Dr. Valentin Cotarta
Expert independent al Comisiei Europene
Brussels